VERITAS ÉVKÖNYV

2024

VERITAS
Történetkutató Intézet és Levéltár

MAGYAR NAPLÓ

Budapest, 2025

A kötet megjelenését támogatta

Szerkesztette
Kincses Katalin Mária

Lektorálta
Farkas Judit Antónia – Orosz László – Schwarczwölder Ádám – Ujváry Gábor

A földrajzi és személynevek mutatóját összeállította
Kocsis Annamária

Az angol nyelvű összefoglalókat Varjú László,
a német nyelvűeket Kékesi Katalin fordította.

© Szerzők, szerkesztő, 2025
© VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 2025
© Magyar Napló, 2025

ISSN 2416-0687

A Magyar Napló Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének, valamint az 1999-ben alapított Könyves Szövetségnek tagja
www.konyves-szovetseg.hu

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft.
1062 Budapest, Bajza u. 18.
www.magyarnaplo.hu
Felelős kiadó a Kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő Zsiga Kristóf
Tördelőszerkesztő Bornemissza Ádám
A borítót Oláh Mátyás László és Porpáczy Zoltán tervezte
Készült a Pannónia Nyomdában, Budapesten

TARTALOM

Szakály Sándor: Az Olvasóhoz 7

Hermann Róbert: Az utazó remete – Görgei Artúr külföldi útjai a kiegyezést követő időszakban 9

Anka László: „Kérlek, intézkedj, hogy a holnapi Lloydban benne legyen…” Tisza Kálmán levelei Falk Miksához (1875–1902) 32

Kovács Kálmán Árpád: A német típusú protestáns kereszténységszocializmus magyarországi kezdetei (1876–1906) 74

Kárbin Ákos: Eduard von Taaffe osztrák miniszterelnök életútja, II. rész: a Taaffe-kormány (1879–1893) 101

Farkas Judit Antónia: Tatár Pétertől Jókain és Goethén át a régi nyomdai és betűöntödei mintakönyvekig. Az olvasó és könyvgyűjtő Knerek I. 132

Hammerstein Judit: Oroszország tanulmányozásának hozadékáról magyar nézőpontból. Thallóczy Lajos: Oroszország és hazánk 150

Schwarczwölder Ádám: Ifjabb gróf Teleki Sándor politikai naplója 1902-ből. I. rész: 1902. január – február 21. 174

Kincses Katalin Mária: Háború a szaksajtó tükrében: a Borászati Lapok első világháborús tudósításai és a magyarországi szőlő- és bortermelés. II. rész: a második háborús év, 1915 198

Ligeti Dávid: „Remény és félelem között ingadozva”. Franz Conrad von Hötzendorf báró, császári és királyi vezérezredes sorsa 1916 közepén . . . 220

Hollósi Gábor: Közjogi problémák az 1921. évi trónfosztás körül 237

Orosz László: „…a felfogások terén tapasztalható ellentét erősen megnőtt a tervszerű német néptudományi munka délkeleti irányú beindulása óta” A német „völkisch” tudomány magyarországi fogadtatásához: Fritz Valjavec példája 251

Janek István: Magyar–szlovák csatlakozási egyeztetések és a komáromi tárgyalások 1938-ban 275

Dévavári Zoltán: Elfeledett mártírunk II. „Megnyugtatok mindenkit, hogy ártatlan vagyok, nem kell miattam szégyenkezni" – Deák Leó Bács-Bodrog vármegyei főispán népbírósági pere (Újvidék, 1945. október 24. – 1945. november 1.) 300

Balogh Atilla: Fogságból fogságba. A Szovjetunióból Magyarországra szállított csendőrök sorsa 336

Albert Zoltán Máté: Tildy Zoltán politikusi pályája 1945 és 1948 között 354

Glaub Krisztián: Barátságból gyűlölet – Farkas Mihály és Kádár János politikai kapcsolata 1951–1957-ben 382

Noszkó–Horváth Mihály: A második világháborút követő nyugati hadifogság és az 1950-es években teljesített úgynevezett Rákosi munkaszolgálat kárpótlási vonatkozásai, az eljárások során keletkezett iratok 401

Kőrösi Zsuzsanna: „Az illegális hittancsoportban a stratégiánk annyi volt, hogy nem beszélni róla". Egy budai lány, Szebeni Éva élettörténeti elbeszélésében a földalatti katolikus ifjúsági közösség élete az 1950-es években 419

Dubniczky Zsolt: Hogyan válik egy tartalom gazdaggá? A Purnell kiadó 1968–1969-ben megjelenő történelmi magazinja 452

Kocsis Annamária: Az egykori kiváló magyar atléta, aki sportteljesítményeivel hívta fel a világ figyelmét a magyarországi szocialista rendszer elnyomására. Serényi István figyelemfelhívó akcióinak áttekintése 503

Bertalan Péter: Médiaháború Somogyországban 520

Seres Attila: Grósz Károly 1989. április 3-i kárpátaljai körútja 542

Kissné Bognár Krisztina: „Kérem, tegyék meg ajánlatukat!" Kárpótlási célú termőföldárverések a rendszerváltoztatás első éveiben 581

Rácz János: Antall József médiaképe II. A miniszterelnök és a köztársasági elnök 604

Személynevek mutatója 637

Földrajzi nevek mutatója 655

Albert Zoltán Máté

TILDY ZOLTÁN POLITIKUSI PÁLYÁJA 1945 ÉS 1948 KÖZÖTT

A szovjet vörös hadsereg által elfoglalt és megszállt Magyarországon, az 1945 és 1949 közötti időszakban tulajdonképpen mindhárom közjogi méltóság (államfő, kormányfő, házelnök) szerepe pusztán formalitás volt. Az 1945 novemberétől kormány-, 1946 februárjától államfő Tildy Zoltánról[1] elfogult és elítélő hangvételű írásokat egyaránt lehet olvasni. Szerepét a magyar állam élén, gyakran a „gyenge" jelzővel illetik. Megítélésekor szemére vetik mérsékelt politikáját és „túlzott engedékenységét" a kommunisták és a Szovjetunió felé. A források alapján kimondható, hogy Tildy számára a családja kiemelten fontos volt. Felesége, Tildy Zoltánné Gyenis Erzsébet[2] pedig befolyással volt politikusi pályafutására is. 1947 januárjában Tildy ekként vallott sorsáról titkárnőjének, Rácz Erzsébetnek:[3] „Talán két év volt, amíg boldog voltam. Tahitótfalun saját házat építettem… Aztán megcsináltam a Sylvester Nyomdát.[4] Egyházi és irodalmi könyvkiadásunk fejlesztése volt a célom… Sajnos, fel kellett számolnom… Falun szerettem volna a földeken dolgozni. De B. [Tildyné] mindig a városba vágyott. Pestre költöztünk. Így változott meg az életem iránya…"[5]

1 Tildy Zoltán (1889–1961) református lelkész, politikus. 1936-tól 1944-ig, majd 1945 novemberétől képviselő. 1945. november 15-től 1946. február 1-jéig miniszterelnök, majd 1948. augusztus 3-ig köztársasági elnök. Veje, Csornoky Viktor koncepciós pere kapcsán mondatták le és házi őrizetben tartották családjával együtt. 1956 májusában szabadulhatott, október 26. és november 4. között a Nagy Imre-kormányok államminisztere lett. 1958-ban a Nagy Imre-perben hat év börtönbüntetésre ítélték, 1959 áprilisában kegyelemmel szabadult. 1961. augusztus 3-án hunyt el. 1989. július 6-án a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte ítéletét.

2 Tildy Zoltánné Gyenis Erzsébet (1896–1985) Pápán tanítóképzőt végzett, ott ismerkedett meg Tildy Zoltánnal, akivel 1916-ban kötöttek házasságot. A német megszállás (1944. március 19.) után megszervezte férje bujdosását, illetve az ellenállási mozgalom vezetőivel is tartotta a kapcsolatot. 1945-től képviselő lett, illetve a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének elnöki tisztségét töltötte be.

3 Rácz Endréné Botos Erzsébet (1916–?2014 k.) aranytollas újságíró. Tagja volt a Soli Deo Gloria Református Diákszövetségnek. A német megszállás alatt férjével (Rácz Endre református lelkésszel) négy hónapon át bújtatták Tildyt lakásukban (Budapest, Ráday u. 54.). Tildy miniszterelnöki kinevezését követően, egészen a Tildy-család házi őrizetbe vételéig a kormány-, majd államfő személyi titkára volt (1945. november 15-től 1948. augusztus 16-ig).

4 Bereczky Alberttel 1924-ben alapították meg az egyházi kiadványokat megjelentető nyomdát, amelynek fő célja a parasztság művelődésének elősegítése volt. Haas 2000. 24–26.

5 Rácz 1995. 137.

Út a kormányfői székbe

Az 1889. november 18-án, a felvidéki Losoncon (Nógrád vármegye) született Tildy Zoltán kezdetben egyházi pályára készült. A pápai Református Teológiai Akadémián 1913-ban kitüntetéssel végezte el tanulmányait, majd ösztöndíjjal egy évig a belfasti Assembly's College-ban tanult. 1915-ben segédtanár lett Pápán, ahol megismerkedett Bereczky Alberttel,[6] későbbi jóbarátjával és nászurával.[7] 1916-ban a somogyi Szenna településen indult lelkészi pályája,[8] ahol Nagyatádi Szabó Istvánnal is találkozott.[9] Még ebben az évben házasságot kötött Gyenis Erzsébettel.[10] Három gyermekük született: ifj. Tildy Zoltán,[11] Tildy Erzsébet[12] és Tildy László.[13] Tildy 1917-ben belépett az Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapártba, 1922-ben ő is tagjává vált az új kormánypártnak, az Egységes Pártnak (1929-ig).[14] Az 1930. október 12-én Békésben zászlót bontott Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Pártnak (FKgP)[15] Tildy az alelnöke lett.[16] Próbált együttműködni Teleki Pál miniszterelnökkel, akivel aztán baráti kapcsolatba is került.[17] 1940-ben, mielőtt Eckhardt Tibor[18] pártelnök az USA-ba

6 Bereczky Albert (1893–1966) 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, az év májusában a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára lett. A Dunamelléki Református Egyházkerületnek volt püspöke (1948. július 27. – 1958. december 18.).

7 Vigh 1991. 13.

8 1916 és 1919 között volt segédlelkész Szennán. 1919 és 1921 között Orci település lelkipásztora lett. 1921-től 1929-ig Tahitótfaluban vezette a református gyülekezetet. 1933 és 1946 között a szeghalmi gyülekezet lelkipásztora volt. Fürj 2012. 18.

9 Haas 2000. 13–17.

10 Vigh 1991. 13. Tildy és menyasszonyának 1914-ben készült fényképét lásd: Haas 2000. 17.

11 Tildy Zoltán, ifj. (1917–1994) természetfotós. 1945. november 4-én az FKgP országos listáján képviselővé választották. 1946. október 31-vel kinevezték a Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek elnök-igazgatójává. 1945 és 1947 között a kisgazdapárt érdekeltségébe tartozó Filmgyártó Szövetkezet igazgatósági tagja volt. Az általa újjászervezett Országos Természetvédelmi Tanácsnak volt főtitkára 1949-től 1962-ig. 1962-től 1972-ig az Országos Természetvédelmi Hivatal elnöke, majd elnökhelyettese lett 1974-es nyugdíjazásáig. 1964-től 1972-ig a Nemzetközi Madárvédelmi Tanács európai alelnöke volt. Felesége, Bereczky Katalin, Bereczky Albert református lelkész lánya.

12 Tildy Erzsébet (1918–2012) 1944-ben házasodott össze Csornoky Viktorral. Férje 1948-ban történt kivégzése idején Kairóban tartózkodott. Már nem tért vissza Magyarországra, hanem 1945-ben született fiával, Lászlóval az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, ahol férjhez ment Max Boyd újságíróhoz.

13 Tildy László (1921–1983) Tildy Zoltán legkisebb gyermeke. Felesége, Gombos Ildikó.

14 Vida 1982. 59.

15 Vigh 1991. 31.

16 Haas 2000. 29–30.

17 1941. április 2-án késő este Tildy találkozott utoljára Telekivel, annak halála előtt. Vigh 1991. 110.

18 Eckhardt Tibor (1888–1972) politikus, ügyvéd, képviselő. A Független Kisgazdapárt elnöke (1932–1940). Horthy és Teleki őt bízták meg, hogy az USA-ban képviselje Magyarországot.

utazott, Tildynek adta át a pártelnöki tisztséget.[19] Zsindely Ferenc[20] szerint Tildy „pártvezérsége inkább nevetséges volt. Túlzásos nagy tisztség képességeihez mérten."[21] Tildy a kisgazda vezérkarral együtt széles kapcsolatrendszert épített ki a németellenes, nyugati orientációjú körökkel. Ösztönzésére kezdődtek a tárgyalások a szociáldemokratákkal, akikkel a kisgazdák 1943 nyarán parlamenti politikai szövetséget kötöttek.[22] 1944. március 19-ével, Magyarország német megszállásával számos ellenzéki politikus, köztük Tildy Zoltán is bujkálni kényszerült. Az 1944 május közepén megalakult Magyar Front[23] két vezetőjét, Tildyt és Szakasits Árpádot 1944. október 11-én este fogadta Horthy Miklós kormányzó. Megállapodtak abban, hogy a háborúból való kiugrás után Tildy alakíthat koalíciós kormányt, illetve földreformot fognak végrehajtani.[24] A tervet azonban meghiúsította az 1944. október 15–16-i nyilaspuccs.

Tildy Zoltán a rejtekhelyén éhezve, sanyarú körülmények között vészelte át Budapest ostromát és szovjetek általi elfoglalását.[25] Az 1945 januárjában létrejött[26] Budapesti Nemzeti Bizottság (BNB) alakuló ülésén Tildy elnökölt.[27] A BNB volt hivatva gyakorolni a hatalmat a fővárosban mindaddig, amíg azt a magyar kormány (Ideiglenes Nemzeti Kormány)[28] át nem veszi.[29] A BNB hozta létre a Budapesti Rendőr Főkapitányságot (BRFK), amelynek Politikai Rendészeti Osztálya élére Péter Gábor került.[30] Tildyt az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőjévé választották az áp-

19 Eckhardt így emlékezett meg erről: „A legóvatosabban igyekeztünk kezelni a vallásos érzékenységet. Ezért utódomul Tildy Zoltán református lelkészt javasoltam, aki az ország protestáns keleti feléről származott, alelnöknek pedig Varga Béla atyát a zömében katolikus Dunántúlról." Eckhardt 2008. 110.

20 Zsindely Ferenc (1891–1963) jogász, író, országgyűlési képviselő, kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter (1943. március 29. – 1944. március 22.).

21 Szekér 2021. 420.

22 Vida 1982. 60–61. Vigh 1991. 118.

23 Illegalitásban működő antifasiszta szövetség. Tagszervezetei voltak: Független Kisgazdapárt, Szociáldemokrata Párt, Békepárt (kommunisták), Kettőskereszt Szövetség (legitimisták), illetve szeptembertől a Nemzeti Parasztpárt. Magyar Front (szócikk). In: Sipos 1997.

24 Hőgye 1989. 55–56.

25 Vigh 1991. 136.

26 A hivatalos (utólag született) források mind 1945. január 21-re teszik a BNB megalakulását. Azonban más források szerint már korábban létrejött a szervezet a kommunista párt Tisza Kálmán téri (később Köztársaság tér, 2011-től II. János Pál pápa tér) székházában. Ezt támasztja alá az is, hogy az itt szerkesztett *Szabadság* című napilap január 21-i száma már közölt BNB rendeletet. Gáspár – Halasi 1975. 19., 1. jegyzet.

27 Megalakult a Budapesti Nemzeti Bizottság. *Szabadság*, 1945. január 24. 1. A cikkben úgy írták, hogy „tegnap" (vagyis január 23-án) alakult meg a BNB.

28 Dálnoki Miklós Béla kormánya 1944. december 22-től 1945. november 15-ig állt fenn.

29 Gáspár – Halasi 1975. 19.

30 Péter Gábor (szócikk). In: Történelmi Tár. Digitális História Adatbázis. Névtár. Életrajzok (TT).

rilis 2-án, a fővárosban tartott népgyűlésen.[31] A Független Kisgazdapárt augusztus 19–20-án tartott nagyválasztmányi ülésén Tildy megkapta a pártvezéri tisztséget, Nagy Ferencet pedig országos elnökké választották.[32] Tildy augusztus 21-én az Országos Gazdasági Tanácsnak (OGT) lett elnöke, miután Oltványi Imre[33] pénzügyminiszterré történt kinevezése után lemondott erről a tisztségről.[34] Szeptember 4-én tartotta alakuló nagygyűlését[35] az Országos Nemzeti Bizottság (ONB), amelynek elnökévé szintén Tildyt választották.[36]

Az 1945. november 4-én megtartott nemzetgyűlési választásokat fölényesen, 57 %-al nyerte a Kisgazdapárt. A szociáldemokratákra a választók 17,41 %-a, a kommunistákra 16,95 %-a, a Nemzeti Parasztpártra 6,87 %-a voksolt. A Polgári Demokrata Pártra mindössze 1,62 %. A Magyar Radikális Párt nem szerzett mandátumot. Az új kabinet összetétele és a tárcák elosztása kapcsán még a választások előtt megkezdődtek az egyeztetések. Tildy miniszterelnökké jelölésében a pártok egyetértettek, ő válthatta 1945. november 15-én a kormányfői tisztségben dálnoki Miklós Bélát.[37] A szovjetek ekkor úgy értékelték, hogy Tildy a „Szovjetunióval való együttműködés híve."[38] Kormányt csak a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB)[39] számára elfogadható nagykoalícióval lehetett alakítani. A tárcák tekintetében fele-fele arányban osztozott a Kisgazdapárt a három másik párttal. A szovjet nyomásra beve-

---

https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5519&catid=84:p&Itemid=67 (2022. április 26.)

31 Tildy Zoltán (szócikk). In: TT. https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6185&catid=88:t&Itemid=67 (2022. április 26.)

32 A pártvezetőség határozati javaslata. A tisztújítás. *Kis Újság*, 1945. augusztus 22. 5.

33 Oltványi Imre (1893–1963) 1945 és 1947 között az FKgP képviselője. 1945 januárjától a Magyar Nemzeti Bank (MNB) elnöke, július és november között pénzügyminiszter, majd 1946-ig ismét MNB elnök volt.

34 Tildy Zoltán az OGT elnöke. *Szabad Nép*, 1945. augusztus 22. 3.

35 Ezen jelen volt többek között Kodály Zoltán és Szent-Györgyi Albert is. Szent-Györgyi a felszólalásában méltatta a Bizottság jelentőségét.

36 Tildy mellett társelnök lett Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Kossa István, illetve Kovács Imre. A szervezet főtitkárává Rajk Lászlót választották. Sz. n.: Megalakult az Országos Nemzeti Bizottság „fiatal demokráciánk új bástyája". *Szabad Nép*, 1945. szeptember 5. 1.

37 G. Vass 2005. 8–10.

38 A Tildy-kormány tagjainak jellemzése. V. Tugarjev őrnagy saját kezű aláírásával, 1945. december 14. In: Izsák – Kun 1994. 87.

39 Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt magyar–szovjet fegyverszüneti egyezmény betartásának ellenőrzésére létrejött szerv. A párizsi békeszerződés ratifikálásáig, 1947. szeptember 15-ig működött Magyarországon. A győztes nagyhatalmak képviselőiből létrehozott testületnek beleszólása volt a magyar állam kül- és belpolitikájába; ugyanakkor a magyar költségvetésből kellett finanszírozni a SZEB teljes apparátusának ellátását. Szövetséges Ellenőrző Bizottság (szócikk). In: MKL XIII. k. 482–483.

zetett miniszterelnök-helyettesi tisztséget Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád kapták meg.[40] Ezt Tildy erősen kifogásolta, ugyanis a kormányfői hatáskör és tekintély csorbítását látta benne.[41] A tizennyolc kormánytag közül 9-en voltak kisgazdák,[42] négyen kommunisták,[43] négyen szociáldemokraták[44] és egy miniszter volt parasztpárti.[45] A stratégiailag fontosabb tárcákat a kommunisták és a szociáldemokraták kapták meg, ugyanakkor a Magyar Kommunista Párt (MKP) kierőszakolta az úgynevezett Gazdasági Főtanács (GF)[46] létrehozását, amely gyakorlatilag gazdasági csúcsminisztériumként funkcionált, természetesen kommunista dominanciával.[47]

Az 1946. február 4-ig fennállott Tildy-kormány kitűzött feladatai között szerepelt a közellátás javítása, a földreform[48] lezárása, a feketézők és árdrágítók elleni fellépés, a pénzromlás megállítása, az államháztartás egyensúlyának javítása, a termelés fokozása, a bányák és erőművek államosítása, a „reakció" elleni harc továbbvitele (vagyis az előző rendszer „maradványaival" való leszámolás) és a biztonság megszilárdítása. A Tildy-kabinet időszakára estek olyan súlyos kérdések is, mint Magyarország felvétele a segélyezendő államok közé az Egyesült Nemzetek Szervezete

40 Mindketten államminiszterként voltak miniszterelnök-helyettesek. A kormány harmadik államminisztere, Dobi István már nem viselte ezt a tisztséget.

41 G. Vass 2005. 15–16.

42 Tildy Zoltán (kormányfő), Dobi István (államminiszter), Kovács Béla (földművelésügy), Gyöngyösi János (külügy), Gordon Ferenc (pénzügy), id. Antall József (újjáépítés), Balla Antal (tájékoztatásügy), Bárányos Károly (közellátásügy), Tombor Jenő (honvédelem).

43 Rákosi Mátyás (kormányfő-helyettes), Gerő Ernő (közlekedésügy), Nagy Imre (belügy), Molnár Erik (népjólét).

44 Szakasits Árpád (kormányfő-helyettes), Ries István (igazságügy), Bán Antal (iparügy), Rónai Sándor (kereskedelem- és szövetkezetügy).

45 Keresztury Dezső (vallás- és közoktatás).

46 A GF elnöke lett Tildy, a szervezet főtitkáraként azonban a tényleges vezető a kommunista Vas Zoltán volt. Tagja volt még a GF-nek Bán Antal és Gerő Ernő is. A szervezet legfőbb céljai között szerepelt az infláció megállítása, a közellátás biztosítása, a széntermelés fokozása. G. Vass 2005. 41. A GF járt el például a magyarországi német tulajdonok Szovjetunió részére történő átadása, illetve a jóvátételi ügyek kapcsán is. Uo. 49–50.

47 G. Vass 2005.

48 Tanulságos Nagy Ferenc visszaemlékezése erről. Még az Ideiglenes Nemzeti Kormány idején, a Debrecenben történt tanácskozáson történt, mikor Nagy Imre kommunista földművelésügyi miniszter felolvasta a kormány „radikális és felületes" földreformtervezetét, hogy Nagy Ferenc hiába tette meg kritikáit. Ekkor megdöbbenve fordult Tildyhez és kérdezte: „Mi van itt? Miért nem lehet itt egyetlen ésszerű javaslatot sem elfogadtatni? Tildy Zoltán halkan válaszolt: – Tegnap magához kéretett bennünket Vorosilov marsall, s előírta a földreform mértékét és végrehajtásának időtartamát is." Nagy 1990 1. kötet, 144–145.

segélyezési szervezete, az UNRRA[49] által;[50] a magyar–szlovák lakosságcsere; a magyarországi németek kitelepítése;[51] illetve az államformaváltás törvényi szabályozása. Tildy Zoltán miniszterelnöki tevékenysége a minisztertanácsi jegyzőkönyvek alapján inkább negatívnak mondható.[52] Népszerűsége is csökkent ekkor. Bár a Magyar Közvéleménykutató Intézet felmérése szerint, ekkor a három legnépszerűbb magyar politikus közül, 61,2 %-kal Tildy Zoltán volt az első, a második Rákosi Mátyás és a harmadik Szakasits Árpád előtt.[53] Föglein Gizella megállapítása szerint ez a közvéleménykutatás inkább arra szolgált, hogy az államfőválasztásnál Tildy esélyei növekedjenek[54] (Nagy Ferenccel szemben). Tildy kormányfőként nem állt ellen erélyesen a szovjet és kommunista nyomásnak. Bizonyos esetekben hamarabb tudott megegyezni a kommunista párti miniszterekkel, mint a saját pártjához tartozókkal.[55] Révai József 1946. január 23-án a kommunista párt nemzetgyűlési frakciója előtt kijelentette, hogy a köztársasági elnökjelölésnél Tildy mellett foglalnak majd állást, hiszen „tényleg baloldali demokrata", ugyanakkor ha nem Tildy lenne az elnök, az kifelé a balszárny vereségét jelentené.[56] A Tildy-kormány 1946. január 31-én tartott minisztertanácsi ülésén hozzájárultak, hogy a pénzügyminiszter előlegeket folyósíthasson a működését megkezdő államfői hivatal személyi és dologi kiadásainak

49 United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Egyesült Nemzetek Segélyező és Rehabilitációs Igazgatósága).

50 1946. április 17-én Tildy már köztársasági elnökként fogadta kihallgatáson Stanley el Sommert, az UNRRA magyarországi főmegbízottját, akivel megbeszélést folytatott a szervezet által Magyarországnak szánt segélyről. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XXVI A 14 b 0032 Magyar Távirati Iroda (MTI), Híranyagok (1944–1980) (XXVI A 14 b 0032) MTI Napi Hírek. 1946. április 17.

51 Erre az 1945. augusztus 2-i potsdami határozat alapján kerülhetett sor. A témáról összefoglaló historiográfiát lásd: Oroszné Takács – Orosz 2021.

52 Szakmai, illetve az ország sorsát érintő meghatározó elvi kérdésekhez (infláció, államháztartás, jóvátételi ügyek, Vörös Hadsereg magyarországi jelenléte, magyar–csehszlovák viszony stb.) nem nagyon szólt hozzá, a kivételt a köztársasági törvény jelentette. G. Vass István még ehhez kiemeli: „Fontos szerepe volt viszont a Gazdasági Főtanácsról és a németek kitelepítéséről szóló rendeletek elfogadtatásában. Akaratának érvényesülését azonban nem meggyőző érveléssel és ebből fakadó tekintélyével érte el, hanem a kommunista miniszterekkel való nyílt vagy kulisszák mögötti együttműködéssel." G. Vass 2005. 72.

53 MNL OL XXVI A 14 b 0026 MTI Napi Hírek. 1946. január 26.

54 Föglein 2001. 96.

55 Például a személyi ügyek kérdésében. G. Vass 2005. 72.

56 Föglein 2005. 225–226., 16. jegyzet.

fedezésére.[57] Megválasztották továbbá Jékely Lászlót[58] a hivatal vezetőjévé.[59] A köztársasági elnök hivatala, illetve lakosztálya kezdetben ideiglenes jelleggel az Andrássy út 96. szám alatti épületben volt, ahol Tildy már mint miniszterelnök is lakott. Az államfő és hivatala 1946. február elsejétől, egészen az év közepéig itt kapott helyet.[60] Az épület Csornoky Viktor nagybátyjának, Bún József bankigazgatónak volt a tulajdona. Ifj. Tildy Zoltán elmondása szerint „Bún József valósággal könyörgött, hogy költözzünk be a házba, mert félt, hogy elveszik tőle, és ki tudja, kiket költöztetnek bele."[61]

Az 1946-os köztársaság első elnöke

A nemzetgyűlésben 1946. február 1-jén közfelkiáltással választották meg Tildy Zoltánt köztársasági elnöknek, amely tisztségre egyedül őt ajánlották.[62] Tildy eskütétele után[63] Nagy Ferenc házelnök beszédet intézett. Mint mondta, „Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott nemzetgyűlés közfelkiáltással megnyilvánuló bizalma Önt iktatta be Kossuth Lajos örökébe. Magyar embert ennél nagyobb megtiszteltetés nem érhet, magyar emberre ennél súlyosabb örökség nem hárulhat."[64] Kiemelendő, hogy Kossuth alakja élénken jelen volt az akkori politikai közbeszédben, sőt propagandában is. Debrecenben, a református kollégium oratóriumában – ahol 1849-ben is ülésezett az országgyűlés – például kegyeleti okokból Kossuth Lajos helyét senki sem foglalta el 1944. december 22-én, amikor az Ideiglenes Nemzetgyűlés megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt.[65] A magyar kiscímer hajlított oldalú címerpajzson történő, korona nélküli változatát is ekkoriban kezdték el széles körben „Kossuth-címernek" hívni, amely megnevezés el-

57 G. Vass 2005. 610.

58 Jékely László (1906–1997) ügyvéd, kisgazda politikus. 1945 novemberétől képviselő, 1945–46-ban a Népbíróságok Országos Tanácsának bírája. 1946. február 1. és 1947. június 20. között, a köztársasági elnök hivatalvezetője. 1947 májusában kinevezték a Magyar Köztársaság belgiumi és hollandiai követének, azonban nem foglalta el állomáshelyét, hanem az Egyesült Államokba emigrált.

59 G. Vass 2005. 623.

60 Rácz 1995. 23, 27.

61 Haas 2005. 277.

62 NN 1946 1. kötet, 350.

63 Az eskü szövege a következő volt: „Én, Tildy Zoltán esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segéljen." NN 1946 1. kötet, 352.

64 Uo.

65 INN 1946. 1. kötet, 21.

terjesztése valószínűleg Révai Józseftől, a kommunisták fő ideológusától eredt.[66] Ez a címerváltozat vált szokásjog alapján az 1946-ban létrejött Magyar Köztársaság jelvényévé, amelyet először Tildy Zoltán államfő kezdett el használni hivatalos pecsétjén, aláíró kártyáján[67] stb. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc centenáriuma is a rövid életű köztársaság fennállásának idejére esett.

Köztársasági elnökként Tildy első nyilvános szereplésére még államfővé történő megválasztásának napján, 1946. február 1-jén este került sor az Operában. A *Bánk bán* díszelőadásán megjelent Tildyt és feleségét lelkesen ünnepelte a közönség.[68] Az Elnöki Hivatal végleges helyszíne az Esterházy-palota lett, az Esterházy utca 40. szám alatt, ahol 1946 áprilisára teljesen még csak Jékely László hivatalvezető dolgozószobája lett kész.[69] Az Elnöki Hivatal és a Tildy-család 1946 augusztusának végén vehette egészen birtokba az épületet.[70] Az államfő 1946 nyarán Leányfalun pihent, a Sorg-villában.[71] A Tildy-kormányban pénzügyminiszteri tisztséget betöltött Gordon Ferencet[72] svájci követté nevezték ki. 1946 szeptemberében, az elutazása előtti napon Tildy a kezébe adott egy feljegyzést, amely politikai felfogását és helyzetértékelését tartalmazta.[73] Ezt az *Irány és teendők* című írást Gordon 1962-ben, Tildy halála után egy évvel adta közre a müncheni *Új Látóhatár* című lapban. Ebben Tildy a következőket fogalmazta meg: „csak egy helyes út lehetséges: olyan politikát folytatni, amely lehetővé teszi a belső magyar helyzet fejlődés útján való kibontakozását és elveszi a lehetőséget, az alkalmat, még az ürügyeket is, minden forradalmi, vagy ellenforradalmi kísérletezés elől. Ennek érdekében meg kell szilárdítani a tiszta demokrácia politikai, társadalmi és gazdasági intézményeit." Tildy kiemelte az egyházakat, illetve az ifjúsági szervezeteket, melyekre alapozva kellene a demokratikus átalakulást véghez vinni. Az általános politikai nevelő feladat elvégzéséhez egy erre a célra képzett agitációs garnitúra létrehozását vizionálta.[74] Gordon a következőképpen értékelte egykori barátja politikai tevékenységét: „Tildy Zoltán megkísérelte,

66 Pandula 2018. 102.

67 1946 májusában 200 darab Kossuth-címeres aláíró kártyát rendelt a Köztársasági Elnöki Hivatal, amelyek közül egyetlen darab található meg a levéltári anyagban. MNL OL XVIII 8 Köztársasági Elnöki Hivatal (1946–1949) 1. doboz, 5. Vegyes ügyek.

68 MNL OL XXVI A 14 b 0027 MTI Napi Hírek. 1946. február 3.

69 Rácz 1995. 27–28.

70 Rácz 1995. 55–56.

71 Rácz 1995. 28.

72 Gordon Ferenc (1893–1971) Tildy szűkebb baráti köréhez tartozott. 1945-től az FKgP gazdasági osztályának volt vezetője, illetve az év augusztusától a Pesti Hazai Első Takarékpénztár ügyvezető igazgatója lett. Képviselő (1945–1946), pénzügyminiszter (1945–1946), majd berni követ (1946–1947) volt.

73 Gordon 1962. 80.

74 Tildy 1962. 72–79.

hogy az eseményeket arra az útra terelje, amelyen Finnország haladt és nem rajta múlott, hogy ezek a próbálkozások hajótörést szenvedtek."[75] A kisgazda vezetésű (Tildy- és Nagy Ferenc-) kormányok kezét a fontosabb politikai, szervezési és személyi kérdésekben a pártközi értekezlet, míg a gazdasági döntések meghozatalában a Gazdasági Főtanács kötötte meg. Mindkettőben kommunista dominancia érvényesült.[76] A Kisgazdapárt számára tehát az volt a legfontosabb feladat, hogy hatalmi pozícióban tudjon maradni a kommunisták ellenében, amíg a háborút lezáró ratifikációs procedúrák véget érnek. A magyar társadalom többsége ugyanis azt remélte, hogy a békekötés után a szovjet csapatok elhagyják az országot, így visszaáll Magyarország szuverenitása. Nagy Ferenc miniszterelnök[77] tisztában volt azzal, hogy állandósulhat a szovjet katonai jelenlét, de a magyar külpolitika számára a háborút lezáró békekötésen kívül más lehetőség nem volt.[78]

Közben a kommunisták végig azon munkálkodtak, hogy gyengítsék a kisgazdákat. Rákosi Mátyásnak már 1946. március 12-én sikerült elérnie, hogy a Kisgazdapárt elnöksége 20 „reakciósnak" minősített nemzetgyűlési képviselőjét kizárja a párt soraiból. A „leszalámizott" Sulyok-csoport[79] ezután megalakította a Magyar Szabadság Pártját.[80] Tildy telefonon beszélt Schoenfeld amerikai követtel Sulyokék eltávolítása kapcsán. Az amerikaiak kifogásolták a választáson többséget szerzett párt gyengeségét, amiért engedett a baloldali nyomásnak. Tildy ezt taktikai lépésként magyarázta, amely késlelteti a koalíciós pártok közötti nyílt szakítást. Véleménye szerint az amerikai kormány nem kapott kellő tájékoztatást a helyzetről. A Kisgazdapárt továbbra is képviseli a magyarság döntő többségének óhaját Magyarország politikai és gazdasági függetlenségének megőrzésére és a kommunisták belügyekbe való beavatkozásának határozott elhárítására. Ezt támasztja alá például, hogy a közelmúltban a kisgazdák kifejezésre juttatták igényüket a rendőrség feletti irányítás visszaszerzésére.[81] 1946. május 21-én a Kisgazdapárt írásban ultimátumot intézett a kormánykoalíció többi pártjához, amelyben követelték a helyhatósági választások megtartását, illetve a Belügyminisztériumon belül a rendőrség feletti felügyelet 50 %-át, valamint a politikai rendőrség önkényes fellépéseinek leállítását.[82] Az önkormányzati választások megtartását Nagy Ferenc személyes ügyének is tekintette.

75 Gordon 1962. 80.
76 Szűcs 2003. 43.
77 Nagy Ferenc kormánya 1946. február 4-től 1947. május 31-ig állt fenn.
78 M. Kiss 1999.
79 Sulyok Dezső (1897–1965) ügyvéd, politikus. A Kisgazdapárt jobboldali szárnyának egyik vezetője lett, 1947-ben kiválva a pártból megalapította a Szabadság Pártot. Az USA-ba emigrált.
80 Romsics 2010. 193–194.
81 Gleason 1969. 299–300.
82 Gleason 1969. 7. jegyzet.

Azonban erről, a még márciusban megalakított Baloldali Blokk[83] ellenségesen foglalt állást, ami miatt 1946. június 4-én Nagy Ferenc kormányfő bejelentette lemondását a köztársasági elnök felé. A Tildy vezetésével folytatott tárgyalások során bár született egy kompromisszum, melyek alapján a baloldali pártok belementek az önkormányzati választások megtartásába, ez később mégsem teljesült. Ugyanakkor a kisgazdák vállalták, hogy folytatják a soraikban lévő „konzervatív, koalícióellenes jobboldali elemek" eltávolítását. Nagy Ferenc visszavonta lemondását. A Kisgazdapárton belül azonban viták robbantak ki. Ugyanakkor a baloldali pártok számára jó alkalmat adott az 1946. június 17-én, a budapesti Oktogonnál (Teréz körútnál) történt gyilkosság arra, hogy követeljék a kisgazdáktól a párt jobboldala elleni határozottabb fellépést. Bár a szovjet katonák halála, a közöttük kitört veszekedés következménye volt, a szovjetek úgy állították be a történteket, mintha az a magyar jobboldal merénylete lett volna.[84]

Tildy Zoltán számára államfőként kiemelt fontosságú ügynek számított az oktatás, illetve a paraszti társadalom felkarolása. Az 1946. augusztus 6-án mondott rádióbeszédében államfőként vállalta a Demokratikus Népi Kollégiumokat Építő Mozgalom fővédnökségét, amely mozgalom célkitűzése a népi származású gyermekek iskolázottságának, műveltségének növelése volt. Ezt kollégiumok alapításával, a szegény otthonokból kikerülő ifjúság étkeztetésével, ruháztatásával, tandíjak kifizetésével, tankönyvekkel történő ellátásával kívánták elérni.[85] 1946. november 16-án az államfő a dolgozószobájában fogadta a Magyar Távirati Iroda munkatársát, akinek a magyar szellemi élet legégetőbb kérdéseiről nyilatkozott. Az irodalmi élet felkarolására az volt a víziója, hogy egy központi szerv alakuljon, amely felhívást intézve azok jelentkezését várja, akik előfizetéssel vállalják, hogy egy év alatt 12 darab könyvet vásárolnak.[86]

Fontos megemlíteni, hogy az egyébként külpolitikai téren passzív magatartású Tildy államfőként felvállalta Magyarország és Románia kapcsolatának javítását.[87]

[83] A kommunisták, a szociáldemokraták, a parasztpártiak és a szakszervezetek által 1946. március 5-én kötött politikai szövetség.

[84] Szűcs 2003. 66–67.

[85] MNL OL XXVI A 14 b 0039 MTI Napi Hírek. 1946. augusztus 6.

[86] MNL OL XXVI A 14 b 0046 MTI Napi hírek. 1946. november 16.

[87] Egy forrás szerint, már kormányfőként is igyekezett jó kapcsolatot ápolni román kollégájával: „Gróza miniszterelnök megemlítette, hogy a közelmúltban kapott Tildy miniszterelnök úrtól egy román nyelven írt levelet, melyre ő magyar nyelven válaszolt és mely levélváltás igen szívélyes volt. Arra kéri azonban Tildy miniszterelnök urat, hogy ne hagyja magát a reakció által befolyásolni és ne hagyja ezek által újból felvetni Erdély kérdését, mert ebből »katasztrófa« származhat." Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKIL), X.3.1: Kisgazda Levéltár, „Ó állag" ([1897] 1930–1950) 17. doboz, 174. ő. e. Erdély 6. Másolat. Aláírás: Pőöri(?).

1947 májusának elején tartották meg Budapesten az úgynevezett román–magyar hét ünnepségsorozatot. Ennek részeként felavatták az (1950 szeptemberéig működő) Mocsáry Lajos[88] Kollégiumot is,[89] ahol a felszólalók között ott volt Tildy, illetve Petru Groza román miniszterelnök is.[90] Meg kell említeni ennek kapcsán az 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződést, melynek alapján Erdély egész területe ismét Romániához került. Nem lehet tehát véletlen a magyar–román közeledést és megbékélést célzó eseménysorozat időzítése. A Mocsáry Lajos Kollégiumot az a Magyar–Román Társaság[91] hozta létre, amely 1945. szeptember 21-én alakult meg a Győrffy-kollégium dísztermében.[92] Tildy már 1947 februárjának közepén meglátogatta a kollégium épületének[93] helyreállított részét. Látogatása végén kiemelte Mocsáry alakját és szellemiségét, illetve hangsúlyozta a magyar–román barátságon és a dunai népek összefogásán való munkálkodás fontosságát.[94] Groza 1947 áprilisának végén levélben válaszolt Tildy február 18-án keltezett levelére, amelyben a magyar államfő a kollégium működésének kezdetéről írt. A román kormányfő örömét fejezte ki közelgő magyarországi látogatása miatt.[95] Tildy 1947. május 2-án Nagy Ferenc miniszterelnök jelenlétében ünnepélyes kihallgatáson fogadta Grozát, aki ezt követően meglátogatta Szakasits Árpád és Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyetteseket, illetve Veres Péter építési és közmunkaügyi minisztert és Gyöngyösi János külügyminisztert is. Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter az Iparművészeti Múzeumban megnyitotta a romániai népművészeti kiállítást. Dinnyés Lajos honvédelmi miniszter meghívására 12 tagú román törzstiszti küldöttség is érkezett Magyarországra.[96] Román könyvkiállítást is rendeztek, amelyet Mihályfi Ernő tájékoztatási miniszter nyitott meg. Groza május 4-én (vasárnap) este a budapesti román követségen fogadást rendezett, amelyen többek között megjelent Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Varga Béla (a nemzetgyűlés elnöke), a magyar kormány tagjai, illetve Szviridov altábornagy (a SZEB elnökhelyettese) és a Budapestre akkreditált diplomáciai testület tagjai.[97] Tildy 1947 májusában a követ-

88 Mocsáry Lajos (1826–1916) közíró, politikus, képviselő. Fellépett az „erőltetett magyarosítás" és az „igazságtalan választási rendszer" ellen.

89 Kemény G. – Nagy 1977. 648–649.

90 Albert – Bandi 2023. 91.

91 A Társaságnak Kodály Zoltán volt az elnök-igazgatója 1945 őszétől 1948 nyaráig. Kemény G. – Nagy 1977. 646. Átfogóan a témáról lásd: Csobai 2002.

92 Kemény G. – Nagy 1977. 646.

93 Munkácsy Mihály u. 15. szám alatti villa. Csobai 2002. 537.

94 A köztársasági elnök a Mocsáry Lajos magyar–román kollégiumban. *Kis Újság*, 1947. február 19. 3.

95 Groza román miniszterelnök levele Tildy Zoltán köztársasági elnökhöz. *Kis Újság*, 1947. április 30. 2.

96 A román vendégek budapesti napjai. *Kis Újság*, 1947. május 4. 3.

97 Groza fogadóestje a budapesti román követségen. *Kis Újság*, 1947. május 6. 2.

kezőket nyilatkozta a Tanjug (Jugoszlávia távirati irodája) szerkesztőjének a külpolitikát illetően: Magyarország a béke ügyét szolgálja, elfogadta a békeszerződéssel teremtett helyzetet; ezzel összhangban kívánja rendezni a szomszédos országokkal való viszonyát; a magyarság hálás a Szovjetuniónak a felszabadításért; illetve a magyar vezetés elkötelezett a Jugoszláviával való baráti viszony elmélyítésében.[98] Május 25-én a *Kis Újság* közölte a moszkvai rádió hírmagyarázójának beszámolóját a „felszabadított államok" helyzetéről. Kiemelték, hogy az elmúlt hónapokban erősödtek és javultak a kulturális, gazdasági és politikai kapcsolatok, illetve kulcsfontosságú megállapodások születtek Jugoszlávia, Bulgária, Románia, Albánia és Magyarország között. A budapesti román kultúrhétről megállapították, hogy az „megszilárdította a magyar és a román nép baráti viszonyát", illetve kiemelték Tildy nyilatkozatát, amelyben az államfő kifejtette: „a magyar nép tanult a múlt következményeiből és a jövőben őszinte békében kíván élni szomszédaival."[99] Dinnyés Lajos miniszterelnök[100] 1947. június 3-án a határvadásznapok alkalmából fogadta a Budapesten tartózkodó román és jugoszláv katonai küldöttségek vezetőit, majd Tildy Zoltán köztársasági elnökhöz kísérte őket, aki „szívélyesen elbeszélgetett a megjelentekkel."[101] Tildy államfő és az oktatás, illetve a paraszti társadalom felkarolása kapcsán meg kell említeni az úgynevezett Tildy Zoltán Kollégiumot. A köztársasági elnök 1947. június 29-én és 30-án debreceni programokon vett részt, melyek során egy villában átadták a róla elnevezett kollégiumot. Ezt akkoriban az ország egyik legjobban berendezett kulturális intézményeként tartották számon, amelyet a paraszt-munkás fiatalok számára hoztak létre.[102] Az intézmény azonban egy teljes évig sem működhetett az eredeti elképzeléseknek megfelelően. Az épület tulajdonosa, a Magyar Kollégiumi Egyesület beolvadt a Népi Kollégiumok Országos Szövetségébe (NÉKOSZ), majd a szakosítást követően jogász és bölcsész népi kollégistákat helyeztek el benne. Maga az intézmény pedig hamarosan a Ságvári Endre[103] Népi Kollégium nevet vette föl.[104]

98 Tildy Zoltán köztársasági elnök nyilatkozata Magyarország bel- és külpolitikai célkitűzéseiről. *Kis Újság*, 1947. május 23. 1.

99 László Ferenc: Acheson: Európa és Ázsia jelenlegi helyzete súlyosan fenyegeti a világ biztonságát. A moszkvai rádió a felszabadított államok együttműködéséről. *Kis Újság*, 1947. május 25. 1.

100 Dinnyés Lajos kormánya 1947. május 31-től 1948. december 10-ig állt fenn.

101 A köztársasági elnök fogadta a külföldi katonaiküldöttségek vezetőit. *Kis Újság*, 1947. június 5. 2.

102 MNL OL XXVI A 14 b 0060 MTI Napi Hírek. 1947. június 29.

103 Ságvári Endre (1913–1944) jogász, szociáldemokrata politikus. 1944-ben ő szerkesztette a Békepárt *Béke és Szabadság* című illegális lapját. 1944 júliusában a letartóztatására küldött csendőrnyomozókkal tűzharcba keveredett, amely során életét vesztette.

104 (dr p. jegyzet.) Debreceni képeslap. *Magyar Nemzet*, 1948. október 1. 3.

Kovács Béla meghurcolása, Nagy Ferenc és Tildy Zoltán lemondatása

A szovjetek 1947. február 25-én tartóztatták le és hurcolták el Kovács Bélát, a Kisgazdapárt főtitkárát. Később ezért végig neheztelt Tildyre és Nagy Ferencre, amiért bár akkor még állam- és kormányfők voltak, „cserben hagyták" őt. A magyar belpolitikában, illetve a Kisgazdapárt életében is jelentős változásokat hozott az 1947-es év. Eddigre ugyanis már a végső fázisához ért a kormányzópárt felbomlasztásának kommunista akciója.[105]

Még 1947. január 14-én Tildy egy brüsszeli lapnak tett nyilatkozatában kiemelte a magyarországi újjáépítés nagyszerű lendületét, illetve a „megszállással kapcsolatosan a külföldön terjesztett rágalmakat határozott szavakkal cáfolta."[106] Január 20-án Rákosi és Szakasits azt követelte Nagy Ferenctől, hogy Kovács Béla távozzon a Kisgazdapárt főtitkári pozíciójából.[107] Az MKP Politikai Bizottsága (PB) január 30-i ülésén a „horthysta összeesküvés" kapcsán Kovács Béla felelősségét is felvetették abban, hogy szerintük a Kisgazdapárt „a magyar parasztság esküdt ellenségeinek menedékévé" vált.[108] Révai József az „összeesküvési ügy" kapcsán 1947. február 6-án a nemzetgyűlésben kijelentette, hogy „Kovács Béla felelőssége több az egyszerű politikai felelősségnél."[109] Ugyanebben a felszólalásában Révai külön kiemelte a Kisgazdapárt „tizenhatéves demokratikus múltjához" Tildy Zoltán nevét.[110] Február 6-án és 7-én a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályán, a Budapesti Népügyészségen, illetve a Budapesti Népbíróságon is foglalkoztak Kovács Béla mentelmi jogának felfüggesztésével.[111] Az MKP PB február 7-én tartott ülésén megbízták Rákosit, hogy másnap beszéljen Tildyvel a kisgazda főtitkár kiadatásának kérdéséről.[112] Taktikai megfontolásból a kommunisták beleegyeztek egy pártközi vizsgálóbizottság felállításába, amely a mentelmi bizottság szerveként foglalkozhat az üggyel. Ez február 8-án alakult meg két taggal, a szociáldemokrata Ries István igazságügy-miniszterrel és a kisgazda igazságügyi államtitkárral, Hompola Mihállyal.[113] Ők arra jutottak, hogy Kovács Béla szerepét az „összeesküvésben" nem lehet

[105] Palasik Mária ezt egy ötlépcsős folyamatként írja le. Palasik 1998.
[106] MNL OL XXVI A 14 b 0049 MTI Napi hírek. 1947. január 14.
[107] Palasik 1998.
[108] Az MKP Politikai Bizottságának ülése. *Szabad Nép*, 1947. január 31. 1.
[109] NN 1952. 5. kötet, 108.
[110] NN 1952. 5. kötet, 113.
[111] Palasik 2000. 212.
[112] Palasik 2000. 211.
[113] Hompola Mihály (1900–1967) ügyvéd, kisgazdapárti politikus, államtitkár, képviselő. Nagy Ferenc és Kovács Béla baráti köréhez tartozott. 1947 szeptemberében lemondva minden pártbéli tisztségéről visszavonult a politikai élettől.

egyértelműen megállapítani, ehhez szükség lenne a kiadatására. Rákosi hatására Ries nyilatkozatot adott ki, amely szerint az ügy tisztázása érdekében fontos Kovács Béla kiadatása, azonban ezt Hompola nem írta alá. Így őt kompromittálták, ami lemondását és visszavonulását eredményezte.[114] A kisgazdapárti képviselőtestület külön értekezletet tartott február 14-én, amelyen Rajk László belügyminiszter ismertette a Kovács Bélával szembeni hivatalos vádakat. Az értekezleten megjelent maga Kovács Béla is, aki politikai felelősségét elismerte a történtek miatt, azonban visszautasította, hogy bármi köze lett volna az „összeesküvéshez".[115] Február 17-én reggel kisgazda tárgyalás volt a köztársasági elnök hivatalában. Megállapodtak abban, hogy Kovács Béla lemondását követően Bognár József[116] látja majd el a főtitkári[117] teendőket.[118] Másnap, egy fogadás után Tildy a következőt jegyezte meg Rácz Erzsébetnek: „Szegény Kovács Béla sok jó tervet megakadályozott, de meg is issza a levét."[119] A kommunista párt február 18-án tartott politikai bizottsági ülésén határozottan leszögezték, hogy Kovács Bélát bűnösnek tartják, illetve a baloldalnak egységesen kell követelnie a leváltását, majd kiadatását.[120] Aznap délután Tildynél megjelentek a pártok vezetői, hogy a „Kovács Béla-ügyről" tárgyaljanak. A kisgazda álláspont az volt, hogy „az összeesküvés valamennyi bűnösét bíróság elé kell állítani és a legszigorúbban meg kell büntetni, a Kovács Béla ellen felsorakoztatott nyomozati adatok azonban nem elégségesek ahhoz, hogy a Kisgazda Párt főtitkárát az összeesküvés részesének lehessen tekinteni."[121] A nyomásnak engedve végül Nagy Ferencék megkérték pártfőtitkárukat, hogy mondjon le.[122] Február 20-án Kovács Béla a miniszterelnöknek szánt levélben adta fel főtitkári pozícióját, a Kisgazdapárt politikai bizottsági tagságát, illetve a *Kis Újság* főszerkesztői állását.[123] Már aznap telefonált Rákosi az Elnöki Hivatalba és kemény hangon kijelentette: „ha Kovács Bélát nem adja ki a párt, minden felborul."[124]

114 Palasik 2000. 214.
115 Vida 1976. 262.
116 Bognár József (1917–1996) közgazdász, politikus, egyetemi tanár, az MTA tagja, képviselő. 1946 és 1947 között tájékoztatásügyi miniszter. 1947-től 1949-ig Budapest polgármestere. 1948-tól az FKgP ügyvezető elnöke.
117 Végül Balogh István lett az új pártfőtitkár.
118 Rácz 1995. 149.
119 Rácz 1995. 151.
120 Palasik 2000. 215.
121 A pártvezérek ma délután folytatják tanácskozásaikat a köztársasági elnöknél. *Kis Újság*, 1947. február 18. 1.
122 Palasik 2000. 215.
123 Kovács Béla lemondó levele Nagy Ferenc miniszterelnökhöz. *Kis Újság*, 1947. február 22. 2.
124 Rácz 1995. 152.

A nemzetgyűlés mentelmi bizottsága február 22-én délután úgy döntött, hogy nem függeszti fel Kovács Béla mentelmi jogát.[125] Rákosi, Szakasits és Nagy Ferenc február 23-án abban állapodott meg, hogy Kovács Bélát az Államvédelmi Osztály (ÁVO) kihallgathatja, azonban őrizetbe nem veheti és nem tartóztathatja le; illetve a népügyészség az átadott anyagok alapján folytassa le a vizsgálatot, ami alatt legyen lehetősége szabadon védekeznie.[126] Rácz Erzsébet 1947. február 24-éhez jegyezte fel, hogy állítólag Jékely László ötlete volt az, hogy „Kovács Béla önként mondjon le mentelmi jogáról, és jelentkezzen a rendőrségen kihallgatásra", illetve az erről szóló megegyezés szövegét is ő diktáltatta le.[127] Rácz még azt is felírta ehhez a naphoz, hogy: „A Kovács Béla-ügy kezdete az volt, hogy E. [Tildy] javaslatára Rákosi megelégedett volna azzal, ha Kovács Béla lemond a főtitkárságról, és a lap [*Kis Újság*] főszerkesztéséről… de Nagy Ferenc Kovács Bélával elment vadászni, és Varga Béla – mint a párt itthon maradt egyetlen felelős vezetője, [Dernői] Kocsis Lászlóval[128] úgy döntött, hogy nem járulnak hozzá."[129]

Ahogyan Palasik Mária is írja, a visszaemlékezések között ellentmondások vannak azzal kapcsolatban, hogy Kovács Béla miként viszonyult a rá váró feladathoz. Azonban tény, hogy 1947. február 25-én reggel bement az Andrássy út 60-ba. Aláírt nyilatkozatában kijelentette, hogy ragaszkodik mentelmi jogához, illetve nincs szándékában lemondani, de kihallgatásához hozzájárul az Államvédelmi Osztályon és a Népügyészségen is.[130] Délelőtt 10 órakor meg is kezdődött a lelki megtörését célzó kihallgatása. Időközben dél körül megjelent ügyvédje, Pfeiffer Zoltán[131] is, aki Péter Gáborral szembeni határozott fellépése és szóváltása után elhozta onnan a kisgazda pártfőtitkárt. Még aznap délután Kovács Béla – pártja vezetőségének javaslatára – ismét bement a politikai rendőrséghez vallomást tenni, hogy aztán a tervek szerint lemondjon és félreálljon. Ismét kijelentette, hogy semmi köze nincs az „összeesküvéshez", azonban este megjelentek a szovjet államvédelmisek és a fegyverszüneti

125 A mentelmi bizottság kisgazdapárti és sulyokista többsége visszautasította Kovács Béla kiadatását. *Szabad Nép*, 1947. február 23. 2.

126 Palasik 2000. 217.

127 Rácz 1995. 159–160.

128 Dernői Kocsis László (1903–1970) újságíró. 1946 és 1952 között a *Kis Újság* szerkesztője, 1946 és 1949 között az FKgP sajtófőnöke.

129 Rácz 1995. 159–160.

130 Palasik 2000. 217–219.

131 Pfeiffer Zoltán (1900–1981) ügyvéd, kisgazda politikus, képviselő. 1947 márciusában a baloldali pártok nyomására lépett ki az FKgP-ből, azonban mandátumát megtartva az év augusztusában létrehozta a Magyar Függetlenségi Pártot, az általa vezetett 50 fős „jobbszárnyból". 1947 novemberében családjával elhagyni kényszerült az országot.

szerződés által biztosított jogukra hivatkozva letartóztatták őt.[132] A Magyar Távirati Iroda még 23:45-kor azt jelentette, hogy Kovács Béla kihallgatása másnap reggel folytatódni fog.[133] Tíz perc múlva azonban a magyarországi Szovjet Megszálló Hadsereg főparancsnokságának közleményét volt köteles ismertetni, mely szerint „A szovjet megszálló hatóságok 1947. február 25-én Budapesten földalatti szovjetellenes fegyveres terrorista csoportok alakításában és a Szovjet Hadsereg ellen irányuló kémkedés szervezésében való aktív részvétele miatt letartóztatták Kovács Bélát, a Független Kisgazdapárt volt főtitkárát."[134] Kovács Béla csak 1956 tavaszán szabadulhatott. Az ügy kapcsán ifj. Tildy Zoltán a következőkről számolt be Haas Györgynek, beszélgetésük során: amikor már kezdtek „rászállni" Kovács Bélára, „akkor apám azt mondta neki, hogy vonuljon félre, Rákosi megígérte, nem fogják tovább bántani. Egy pár sort apám megszövegezett, hogy Kovács Béla visszavonul; ezt viszont Varga Béla áthúzta, és ráírta, hogy megtiltja a közlését. Miután ez nem jelent meg, Rákosi azt mondta az apámnak, »Vannak nekünk más eszközeink is.« Ezek után vitték el a szovjetek Kovács Bélát… Jó, apám úgy gondolta, hogy ha Kovács Bélát kivonja, akkor talán megmenti a jövő számára. De ez egyáltalán nem biztos. Mert lehet, hogy pontosan azért követelték ezt, hogyha nincs a színen, hanem elmegy a falujába, akkor olyan szép csöndesen tudják elvinni, hogy senki sem veszi észre. Azért mondom, itt, ebben a dologban nem lehet még azt sem mondani, hogy Varga Bélának volt igaza, vagy apámnak."[135]

1947. április 12-én Tildy beszélt Schoenfeld amerikai követtel, akivel közölte, hogy a következő egy-két hónapon belül újabb politikai válságra számít Magyarországon. Emlékeztette a követet arra a nehézségre, hogy az amerikaiak nem értik meg igazán a magyarországi helyzetet. A valós hatalmat ugyanis a kommunisták és a mögöttük álló szovjetek gyakorolják, amely helyzeten az 1945. novemberi választások sem változtattak, csupán némi lehetőséget kínáltak arra, hogy a nem marxista erők fékezzék a kommunisták teljes hatalomátvételét, míg az ország visszanyeri autonómiáját. Ennek a politikának a sikere és az ország fölötti irányítás visszaszerzésének esélye nagyban függ az amerikaiak fellépésétől.[136] Tildy reményét fejezte ki, hogy az Egyesült Államok mielőbb ratifikálja Magyarországgal a békeszerződést, ugyanis a késlekedés havonta 50 millió forinttal terheli meg a magyar államkasz-

132 Palasik 2000. 219–221.
133 MNL OL XXVI A 14 b 0052 MTI Napi hírek. 1947. február 25. 23:45.
134 Uo., 23:55.
135 Haas 2005. 286.
136 The Minister in Hungary (Schoenfeld) to the Secretary of State, Budapest, April 14, 1947–10 a. m. (864.00/4–1447: Telegram). Gleason 1972a. Document 214, 608.

szát.[137] A békeszerződést ratifikáló törvényt Tildy 1947. augusztus 7-én írta alá[138] és augusztus 25-én hirdették ki.[139]

Kovács Béla elhurcolása után a következő nagy érvágást a Kisgazdapárt számára Nagy Ferenc miniszterelnök 1947. május-júniusban történő lemondatása jelentette. Az éppen Svájcban tartózkodó kormányfőt is megvádolták a „köztársaság-ellenes összeesküvésben" való részvétellel. Rákosi 1947. április 29-én közölte Molotovval, hogy „Minden kétséget kizáróan tudjuk, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök is részese volt az összeesküvésnek… Nincs kizárva, hogy Tildy Zoltán, a köztársaság elnöke úgyszintén belekeveredett az összeesküvésbe. Jellemző, hogy Tildy felesége jelenleg Amerikában tartózkodik. Azért utazott oda, hogy adományokat gyűjtsön a szükséget szenvedő magyar protestánsok, kálvinisták megsegítésére. Ez persze csak ürügy. Hozzá kell tennünk ehhez azt is, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök veje [sic! (valószínűleg Csornokyról, Tildy vejéről van szó)][140] az Egyesült Államokbeli magyar misszió első tanácsosaként dolgozik, s most ő is, éppúgy, mint Tildy felesége, tárgyalásokat folytat az USA-ban."[141] Nagy Ferenc 1947. május 31-i keltezéssel röviden összefoglalta Tildy Zoltánnak címezve lemondatásának történetét,[142] június 1-jei keltezéssel pedig megírta a szintén hozzá címzett hivatalos lemondólevelét is.[143] A miniszterelnök minden körülmények között ragaszkodott ahhoz, hogy gyermekét (legkisebb fiát) engedjék ki hozzá. A Magyar Távirati Iroda (MTI) közben leadott egy közleményt, miszerint Nagy Ferenc már május 30-án délelőtt lemondott. Azonban

137 The Minister in Hungary (Schoenfeld) to the Secretary of State. Budapest, April 14, 1947–11 a. m. (740.0011 EW (Peace)/4–1447: Telegram). Gleason 1972b. Document 323, 609.

138 The Minister in Hungary (Chapin) to the Secretary of State. Budapest, August 8, 1947–4 p. m. (740.0011 EW (Peace)/8–847: Telegram) In: Uo. Document 345, 1332.

139 1947. évi XVIII. törvénycikk a Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában. https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94700018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1947 (2025. február 11.)

140 Nagy Ferenc miniszterelnök veje Piski-Schmidt Frigyes szociáldemokrata újságíró volt. Ő azonban Nagy Júliát (Nagy Ferenc lányát), már a lemondott és Amerikába emigrált miniszterelnökkel való találkozásuk utáni időben vette feleségül. Ezért itt minden bizonnyal Csornoky Viktorról, Tildy Zoltán vejéről van szó, aki a washingtoni követség első titkáraként dolgozott még 1945 decemberétől, 1946 decemberéig. Tildy Zoltán feleségét is ő kísérte, annak amerikai útja során. Az államfő hitvesének 1947 áprilisában–májusában tett hat hetes amerikai körutazásáról lásd: MNL OL XXVI A 14 b 0058 MTI Napi hírek. 1947. május 20.; MNL OL XXVI A 14 b 0058 MTI Napi hírek. 1947. május 28.

141 V. M. Molotov és Rákosi M. elvtársak 1947. április 29-i megbeszélésének lejegyzett szövege. Lejegyezte: G. Korotkevics (saját kezű aláírás), 1947. május 7. In: Izsák – Kun 1994. 195.

142 Nagy Ferenc levele Tildy Zoltán köztársasági elnökhöz. Bern, 1947. május 31. In: Nagy 1990. 2. kötet, 247–248.

143 Nagy 1990. 2. kötet, 251.

csak június 2-án este adta oda a lemondó levelet, kisfiáért cserébe.[144] Még június 2-án, délben ülést tartott a Történelmi Emlékbizottság, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc centenáriumának megünneplése tárgyában, amelyen jelen volt Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos, Szakasits Árpád, Ortutay Gyula, Rajk László, Mihályfi Ernő, Veres Péter és Jékely László.[145] Június 2-án Varga Béla házelnök lemondás nélkül titokban emigrált, illetve a '47-es év során számos más jelentős politikus is külföldre távozott (például Sulyok Dezső, Pfeiffer Zoltán, Peyer Károly, Kovács Imre stb.).[146] Miután június 3-án Balogh István az FKgP főtitkári pozíciójáról lemondott, kizárták a Kisgazdapártból Nagy Ferencet és Varga Bélát. Palasik Mária leírja, hogy ezek után Tildy annak árán maradhatott a helyén, hogy a nyilvánosság előtt elmarasztalta őket. Az államfő 1947. június 10-én részt vett az FKgP politikai bizottsági ülésén, ahol erősen bírálta Nagyot és Vargát azért, hogy a pártot ilyen nehéz helyzetbe juttatták.[147] Június 12-én a *Kis Újság*ban is megjelent, hogy a Kisgazdapárt deklarációban ítéli el Nagy Ferencet és Varga Bélát.[148] A Balatonlellén nyaraló Tildy június 22-én fogadta az angol és francia sajtó képviselőit. A tudósítók kérdéseire válaszolva határozottan cáfolta azt a külföldön terjedő hírt, miszerint lemondásra készül és erről a jelenlétében rendkívüli minisztertanácsot is tartottak.[149]

Az 1947. augusztus 31-én tartott „kékcédulás választások" során az MKP 22,3 %-ot szerzett. Szeptember 17-én Mihail Mihailov, a moszkvai rádió különtudósítója az új magyar országgyűlés megalakulásáról szóló tudósításában kiemelte a magyar államfő beszédét: „Tildy elnök felhívta a képviselők figyelmét arra a tényre, hogy az országgyűlés megnyitása egybeesik a békeszerződés életbelépésével és a magyar szuverenitás teljes visszanyerésével. Tildy elnök háláját fejezte ki a szövetséges nagyhatalmak, elsősorban a Szovjetunió iránt, amely – Tildy elnök szavai szerint – nagylelkűen lehetőséget adott arra, hogy Magyarország megkezdje független életét még a békeszerződés életbelépése előtt."[150]

Az 1948-as év együtt volt az 1848/49-es forradalom és szabadságharc centenáriuma, illetve Petőfi Sándor születésének 125. évfordulója. Január 1-jén, a Köztársaság Házában történt újévi üdvözlések után Tildy és felesége Kiskőrösre utaztak az

144 Feitl 2022. 89.
145 MNL OL XXVI A 14 b 0059 MTI Napi Hírek. 1947. június 2.
146 Borbándi 2006. 52–53.
147 Palasik 1996. 152.
148 Dinnyés miniszterelnök hatalmas beszédben ismertette a nemzetgyűlésben a kormány politikai és gazdasági programját. A Kisgazda Párt deklarációban bélyegezte meg volt vezetőit. *Kis Újság*, 1947. június 12. 2.
149 MNL OL XXVI A 14 b 0060 MTI Napi Hírek. 1947. június 22.
150 MNL OL XXVI A 14 b 0066 MTI Napi hírek. 1947. szeptember 17.

országos Petőfi-ünnepségre.[151] A következő hónapban a magyar államfő a Szovjetunióba utazott Dinnyés Lajossal és a magyar kormányküldöttséggel[152] együtt. A Moszkvába 1948. február 16-án megérkezett magyar delegáció utazásának célja, a magyar–szovjet barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés[153] aláírása volt.[154] 1948. április 4-én adta vissza Magyarországnak az 1848-as szabadságharc és más régebbi hadjárat 203 zászlaját a Szovjetunió 100 tagú tiszti küldöttsége, élükön Kuraszov szovjet vezérezredessel.[155] Az ünnepségen jelen volt Tildy is, aki a hónap végén feleségével és unokájával néhány napi pihenésre utazott a dalmát tengerpartra, az akkor még baráti Jugoszláviába.[156] 1948. június 12-én a szociáldemokraták és a kommunisták fúziójával létrejött a Magyar Dolgozók Pártja (MDP),[157] amely párt hamarosan igényt tartott az államfői tisztség betöltésére is. Az államfő elmozdításához, ahogyan Rákosi fogalmazott, az „események menete maga hozta a megoldást".[158] A kulcsember, Tildy veje, Csornoky Viktor lett, aki kétszer is megpróbálkozott a magyar államfő külföldre szöktetésével.[159] Őt azonban nem ezért, hanem a „nyugati kapcsolatai felé tett államellenes cselekedetei" miatt ítélték el.

1948. július 28-án az MDP Politikai Bizottsága megbízta Rákosit, hogy másnap beszéljen Tildyvel a lemondásáról, illetve ezzel kapcsolatban két nyilatkozatot kérjen tőle.[160] Rákosi alá is írattatta az államfővel a (július 30-ával dátumozott) két nyilatkozatot.[161] Július 30-án a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága (MDP PB) ülésén elhatározták, hogy az aznap tartott pártközi értekezleten Rákosi ismerteti Tildy leveleit, illetve Rajk László beszámol a Csornoky-ügyről, továbbá már ekkor felvetik igényüket az elnöki pozícióra. A párt jelöltje Szakasits Árpád lett.[162] A dél-

151 MNL OL XXVI A 14 b 0076 MTI Napi Hírek. 1948. január 1.

152 A küldöttség tagjai voltak még Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Molnár Erik, Veres Péter és Dobi István.

153 Ezt 1948. február 18-án írták alá.

154 MNL OL XXVI A 14 b 0080 MTI Napi Hírek. 1948. február 17.

155 Nemzeti Filmintézet (NFI). Filmarchívum. Filmhíradók online. A Szovjetunió 203 történelmi lobogót (!) adott vissza Magyarországnak. Új Magyar Film Iroda (UMFI) Magyar Filmhíradó 4. 1948. április. https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6692 (2020. július 7.)

156 Uo. Tildy Zoltán családjával a dalmát tengerpartra utazik. UMFI Magyar Filmhíradó 7. 1948. április. https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6722 (2020. július 13.)

157 Uo. A két munkáspárt egyesülése. UMFI Magyar Filmhíradó 14. 1948. június. https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6771 (2019. november 7.)

158 Rákosi 1997. 667.

159 Erről lásd: Albert – Bandi 2023.

160 MNL OL Magyar Dolgozók Pártja, Politikai Bizottság (1948–1956) (M KS) 276. f. 53. cs. 3. ő. e. MDP PB ülés jegyzőkönyve. 1948. július 28.

161 A nyilvánosságnak szánt nyilatkozat szövegét közli: Palasik 1996. 155–156. A nyilvánosságra nem hozott nyilatkozatot lásd: Uo. 158–159.

162 MNL OL M KS 276. f. 53. cs. 4. ő. e. MDP PB ülés jegyzőkönyve. 1948. július 30.

előtt 10 órakor a Miniszterelnökségen tartott pártközi értekezlet, miután tudomásul vette és elfogadta az államfő lemondását, felkérte Nagy Imre házelnököt, hogy augusztus 2-ára hívja össze az országgyűlést.[163] A Kisgazdapárt Politikai Bizottságának ülésére már a pártközi értekezlet után került sor. Dobi István pártelnök bejelentette Tildy lemondását, illetve tájékoztatást adott a délelőtti pártközi értekezletről, ahol felolvasták az elnök levelét.[164] Csornoky Viktor őrizetbe vételére még ezen a napon utasítást adtak.[165] A Parlamentben 1948. augusztus 2-án olvasták fel Tildy lemondó nyilatkozatát,[166] amelyhez az országgyűlés augusztus 3-án hozzájárult, illetve megválasztotta az új államfőt, Szakasits Árpádot.[167] Csornoky előzetes letartóztatására csak november 4-én került sor.[168] Tildyt november 6-án hallgatták ki tanúként, aki a jegyzőkönyv szerint kijelentette: „Dr. Csornoky Viktor azon előadása, hogy én beleegyezésemet adtam azon tervhez, hogy engem, illetőleg családomat az országból kiszöktessen, nem felel meg a valóságnak… Amennyiben ilyen tervről tudomásom lett volna, úgy én magam lettem volna az, aki mindent elkövettem volna, hogy az illető méltó büntetését elnyerje."[169] A Budapesti Népbíróság november 15-én hozott halálos ítéletet az ügyben,[170] amelyet a Népbíróságok Országos Tanácsa december 6-án másodfokon megerősített.[171] A mindössze 29 éves Csornokyt 1948. december 7-én végezték ki.[172] Tildy Zoltánt és családját 1948. augusztus 16-án[173] költöztették el az Esterházy-palotából a Búzavirág utcába, majd a Budakeszi útra.[174]

Az egykori államfő 1956. május 1-jén szabadulhatott ki a házi őrizetből,[175] majd a forradalom és szabadságharc idején államminiszterként tevékenykedett.[176] 1956

163 Horváth et al. 2003. 1065.

164 MNL OL XXVI A 14 b 0091 MTI Napi Hírek. 1948. július 30.

165 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.9. V 77282 /10. dr. Décsi [Gyula] r. alez. utasítása Csornoky őrizetbevételéről. Budapest, 1948. július 30.

166 ON 1949 4. kötet, 705–706.

167 ON 1949 4. kötet, 709–712.

168 ÁBTL 3.1.9. V 77282 /51. Ítéletek (Csornoky Viktor ügyében), 1948. november 15. Katona Ferenc közli, hogy a Rajk László által aláírt feljelentésen 1948. november 11. dátum szerepel, míg magán a vádiraton november 5. Katona 2014. 63., 106. jegyzet.

169 ÁBTL 3.1.9. V 77282/1 /282. Tildy Zoltán nyilatkozatáról jegyzőkönyv, 1948. november 6.

170 ÁBTL 3.1.9. V 77282 /52. Ítéletek (Csornoky Viktor ügyében), 1948. november 15. A vádiratot aznap leközölte a Távirati Iroda. MNL OL XXVI A 14 b 0096 MTI Napi Hírek. 1948. november 15.

171 ÁBTL 3.1.9. V 77282 /84. A Népbíróságok Országos Tanácsának ítélete Csornoky Viktor ügyében, 1948. december 6.

172 ÁBTL 3.1.9. V 77282 /126. Feljegyzés, d. n. Belügyminisztérium III/2 Osztály.

173 Rácz 1995. 421.

174 Budakeszi út 46. Tildy Zoltán (szócikk). In: TT. https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6185&catid=88:t&Itemid=67 (2022. április 26.)

175 Vida 2001. 196.

176 Erről lásd: Albert 2021.

októberében a Szabad Európa Rádióban (SZER) Tildy szemére vetették „gyávaságát", amiért annak idején nem állt ki halálra ítélt veje mellett,[177] illetve később rehabilitálását sem harcolta ki.[178] Elnöki kegyelemmel nem menthette meg Csornokyt, hiszen veje előzetes letartóztatásakor már – hónapokkal lemondatása után – házi őrizetben volt. Az 1946 és 1949 közötti időszakban meglévő államfői kegyelem intézményének kérdése bőven megér további átfogó kutatásokat, ugyanis ennek megadása sem jelentett életbiztosítást. Az egyik legismertebb eset ennek kapcsán az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és háborús bűncselekmények miatt elítélt – egyébként antiszemita röplapok sokszorosításában és terjesztésében résztvevő – Bilkei Pap Zoltán ügye,[179] akinek Tildy 1947. október 23-án életfogytiglani kényszermunkára enyhítette halálbüntetését.[180] Ennek ellenére négy év múlva, 1951. március 14-én kivégezték.[181] Tildyt 1958. június 15-én, a Nagy Imre-per negyedrendű vádlottjaként hat év börtönre ítélték,[182] azonban 1959 áprilisában rossz egészségi állapotára való tekintettel kiengedték.[183] Az egykori államfő 1961. augusztus 3-án szívgörcs következtében hunyt el.[184]

Bibliográfia

Albert 2021. Albert Zoltán Máté: Tildy Zoltán, a Kisgazdapárt és a nyugati magyar emigráció 1956-ban. In: *Sorsok és horizontok. Tanulmányok a magyar forradalom hatvanötödik évfordulóján.* Szerk. M. Kiss Sándor – Nagymihály Zoltán. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum Nonprofit Kft., Budapest, 2021. 241–272.

177 Országos Széchényi Könyvtár. Szabad Európa Rádió forradalom alatt elhangzott műsorai. A Kovács Bélával kapcsolatos rejtély. Szerk. Vámos Imre. Szabad Európa Rádió, 1956. október 31. http://szer.oszk.hu/felvetel?i=1700400239&n=a-kovacs-belaval-kapcsolatos-rejtely (2025. március 6.)

178 Uo. Széljegyzetek. Szerk. Thury Zoltán. Szabad Európa Rádió, 1956. október 20. 13:20. http://szer.oszk.hu/felvetel?i=1246835118&n=szeljegyzetek (2025. március 6.)

179 A dr. Kádár Mihály és társai ügyről összefoglalóan lásd: Szakács – Zinner 1997. 263–267.

180 Szakács – Zinner 1997. 265.

181 Szakács – Zinner 1997. 266., 653. jegyzet.

182 Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Adatbázis az 1956-os megtorló perekről. Nagy Imre és társai pere. https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:20468250262853::NO:RP,2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:81519 (2021. április 30.)

183 Tildy Zoltán (szócikk). In: TT. https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content& view=article&id=6185&catid=88:t&Itemid=67 (2022. április 26.)

184 Vigh 1991. 176.

Albert – Bandi 2023.	Albert Zoltán Máté – Bandi István: Tildy Zoltán államfő külföldre juttatásának kísérletei és megbuktatásának külföldi visszhangja a román titkosszolgálati források tükrében. *Magyar Szemle*, 2023/1–2. 85–100.
Borbándi 2006.	Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1985. Online kiadás: Mikes International – Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtára, Hága–Budapest, 2006. https://mek.oszk.hu/03400/03472/html/ (2021. augusztus 25.)
Csobai 2002.	Csobai Lászlóné: A Magyar–Román Társaságok története 1945–1950-ig. *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei*, 2002. 523–556.
Eckhardt 2008.	Eckhardt Tibor: *Visszaemlékezések 1941–1943.* Szerk. Kádár Lynn Katalin. L'Harmattan, Budapest, 2008.
Feitl 2022.	Feitl István: *Politikasakk. Rákosi Mátyás és Kádár János játszmái.* Napvilág, Budapest, 2022.
Föglein 2001.	Föglein Gizella: *Államforma és államfői jogkör Magyarországon 1944–1949.* Osiris, Budapest, 2001.
Föglein 2005.	Föglein Gizella: Az államfő „intézménye" 1944 és 1949 között. *Múltunk*, 2005/2. 221–230.
Fürj 2012.	Fürj Zoltán: „… minden vasárnap lement Szeghalomra prédikálni…" In: *Megtartó – fenntartó nép.* Szerk. Koncz István. Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület, Budapest–Szeghalom, 2012. 16–41.
G. Vass 2005.	*Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1945. november 15.–1946. február 4.* Szerk. G. Vass István. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2005.
Gáspár – Halasi 1975.	*A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1946.* Szerk. Gáspár Ferenc – Halasi László. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1975.
Gleason 1969.	*Foreign Relations of the United States. 1946 Vol. VI. Eastern Europe; The Soviet Union.* Gen. Ed. Gleason, S. Everett. Ed. Churchill, Rogers P. – Slany, William. United States Government Printing Office, Washington, 1969.
Gleason 1972a.	*Foreign Relations of the United States. 1947 Vol. IV. Eastern Europe; The Soviet Union.* Gen. Ed. Gleason, S. Everett. Ed. Slany, William – Churchill, Rogers P. United States Government Printing Office, Washington, 1972.
Gleason 1972b.	*Foreign Relations of the United States. 1947 Vol. III. The British Commonwealth; Europe.* Gen. Ed. Gleason, S. Everett. Ed. Goodwin, Ralph E. – Kranz, Marvin W. – Stauffer, David H. – Smyth, Howard M. – Sappington, Owen – Aandahl, Fredrick – Churchill, Rogers P. – Slany, William. United States Government Printing Office, Washington, 1972.
Gordon 1962.	Gordon Ferenc: Megjegyzések Tildy Zoltán emlékiratához. *Új Látóhatár*, 1962/1. 79–80.
Haas 2000.	Haas György: *Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete.* Magyar Napló, Budapest, 2000.

Haas 2005.	Haas György: *Fénylő csillagok. Interjúkötet.* Kairosz, Budapest, 2005.
Horváth et al. 2003.	*Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948.* Szerk. Horváth Julianna – Szabó Éva – Szűcs László – Zalai Katalin. Napvilág, Budapest, 2003.
Hőgye 1989.	Hőgye Mihály: *Utolsó csatlós? Magyarország sorsa a második világháború végén.* Püski, Budapest, 1989.
INN 1946.	*Az 1944. évi december hó 21.-ére Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott ideiglenes nemzetgyűlés naplója. I. kötet.* Athenaeum, Budapest, 1946.
Izsák – Kun 1994.	*Moszkvának jelentjük… Titkos dokumentumok 1944–1948.* Szerk. Izsák Lajos – Kun Miklós. Századvég, Budapest, 1994.
Katona 2014.	Katona Ferenc: „Tevőleges részese voltam…" Nagy Péter akadémikus két emlékezése 1948-ra. *2000 Irodalmi és társadalmi havilap*, 2014/12. 52–74.
Kemény G. – Nagy 1977.	Kemény G. Gábor – Nagy Béla: A Mocsáry Lajos Kollégium. *Korunk*, 1977/8. 646–649.
M. Kiss 1999.	M. Kiss Sándor: A várva várt ratifikáció. *Magyar Szemle*, 1999/1–2. 77–93.
MKL XIII. k.	*Magyar Katolikus Lexikon. XIII. kötet. Szentl–titán.* Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János. Szent István Társulat, Budapest, 2008.
Nagy 1990.	Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött. 1–2. kötet.* Európa – História, Budapest, 1990.
NN 1946. 1. kötet.	*Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója. I. kötet.* Athenaeum, Budapest, 1946.
NN 1952. 5. kötet.	*Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója. V. kötet.* Athenaeum, Budapest, 1952.
ON 1949. 4. kötet.	*Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott országgyűlés naplója. IV. kötet.* Athenaeum, Budapest, 1949.
Oroszné Takács – Orosz	Oroszné Takács Katalin – Orosz László: A hazai németek 1945 utáni kényszermigrációs folyamatait tárgyaló vizsgálatok historiográfiai áttekintése. In: *VERITAS ÉVKÖNYV 2020.* Szerk. Farkas Judit Antónia – Orosz László – Schwarczwölder Ádám – Ujváry Gábor. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár – Magyar Napló, Budapest, 2021. 249–267.
Palasik 1996.	Palasik Mária: Tildy Zoltán eltávolítása a hatalomból. *Társadalmi Szemle*, 1996/8–9. 152–160.
Palasik 1998.	Palasik Mária: A Kisgazdapárt felbomlasztására irányuló kommunista taktika lépései. In: *A fordulat évei 1947–1949.* Szerk. Standeisky Éva – Kozák Gyula – Pataki Gábor – Rainer [M.] János. 1956-os Intézet, Budapest, 1998. 113–128.
Palasik 2000.	Palasik Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949.* Napvilág, Budapest, 2000.
Pandula 2018.	Pandula Attila: A magyar államcímer története 1848–1990. In: *Heraldika.* Szerk. Kollega Tarsoly István – Kovács Eleonóra. Tarsoly, Budapest, 2018. 91–112.

Rácz 1995.	Rácz Erzsébet: *Feljegyzések a vihar kapujában. Emlékezés Tildy Zoltánra.* Ráday Gyűjtemény, Budapest, 1995.
Rákosi 1997.	Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956. 2. kötet.* Napvilág, Budapest, 1997.
Romsics 2010.	Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. K. n. 2010. Online kiadás. https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/romsics_magyarorszag_tortenete.pdf (2023. augusztus 9.)
Sipos 1997.	*Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–ZS.* Főszerk. Sipos Péter. Szerk. Ravasz István. PETIT REAL, Budapest, 1997. Online kiadás. https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/ (2022. augusztus 31.)
Szakács – Zinner 1997.	Szakács Sándor – Zinner Tibor: *A háború „megváltozott természete" – Adatok és adalékok, tények és összefüggések – 1944–1948.* Genius Gold Rt., Budapest, 1997.
Szekér 2021.	*Miniszter a frontvonalban. Zsindely Ferenc naplója 1941. február 25.–1946. március 9.* Szerk. Szekér Nóra. ÁBTL – Kronosz, Budapest–Pécs, 2021.
Szűcs 2003.	*Nagy Ferenc első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. február 5.–1946. július 19. A. kötet.* Szerk. Szűcs László. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2003.
Tildy 1962.	Tildy Zoltán: Irány és teendők. *Új Látóhatár*, 1962/1. 72–79.
Vida 1976.	Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. Akadémiai, Budapest, 1976.
Vida 1982.	Vida István: Tildy Zoltán. *Társadalmi Szemle*, 1982/11. 58–66.
Vida 2001.	Vida István: *Fejezetek a Független Kisgazdapárt történetéből 1930–1956. Tanulmányok.* (Akadémiai nagydoktori thesis, kézirat.) Budapest, 2001.
Vigh 1991.	Vigh Károly: *Tildy Zoltán életútja.* Tevan, Békéscsaba, 1991.

Zoltán Máté Albert

ZOLTÁN TILDY'S POLITICAL CAREER BETWEEN 1945 AND 1948

(Abstract)

In Hungary, which was overrun and occupied by the Soviet Red Army, the roles of the highest-ranking government dignitaries (President, Prime Minister and Speaker of the National Assembly) were, for all intents and purposes, mere formalities with no real authority over the course of time from 1945 to 1949. The state coat-of-arms not being officially settled at that time was also indicative, considering that Law I of 1946 was referred to as the "minor constitution," based on which the country ushered in a republican form of government. Although he had no actual authority, Smallholder Party politician Zoltán Tildy became head of government (Prime Minister) and head of state (President of Hungary) in November 1945 and February 1946, respectively.

The prescribed responsibilities of the Tildy government included improving public services, ending land reform, reining in the black market and price gouging, curbing inflation, improving the balance of the national budget, stimulating production, nationalizing mines and power plants, continuing the fight for retribution against the "remnants" of the previous regime and strengthening public safety. The cabinet members of the Tildy government had to deal with such serious issues as the admittance of Hungary to the countries being provided relief by the United Nations Relief and Rehabilitation Administration, the Slovak–Hungarian population exchange, the expulsion of ethnic Germans from Hungary and the legal regulation of the change of the system of government. For Zoltán Tildy in his role as President of the Republic, social uplift of the peasantry and education were critically important issues. A passive figure in the realm of foreign policy, Tildy in his capacity as the Hungarian head of state nonetheless accepted responsibility for improving relations between Hungary and Romania. The most pivotal point of his three years at the "helm of the country" was represented by the events of the day of February 25th, 1947, when Béla Kovács, General Secretary of the Independent Smallholders' Party, was hounded, arrested and detained by the Soviets. Freed in spring 1956, Béla Kovács thereupon held a grudge against both Tildy and Ferenc Nagy, neither of whom had vigorously spoken up on his behalf or protected him despite their respective capacities as the head of state and head of government.

Tildy's political colleagues and people who knew him up close made the following observations about his personality: a quiet and introverted person of few words; a man who had an extremely simple personality; a leftist democrat; respectable, but humbly talented; a man clearly aware that he was a "head of state without means". Family came first for Tildy, and his wife greatly influenced him. It was important to him that people trusted his word and recognized his influence. He considered Finland as an example to emulate and was apprehensive of every shade of radicalism. Although clearly aware of the desperate reality of the circumstances faced by Hungary, Tildy envisioned *progress via development of the domestic Hungarian position*. His temperament and politics would have been better suited to a more tranquil historical era.

Zoltán Máté Albert

DIE POLITISCHE LAUFBAHN DES ZOLTÁN TILDY ZWISCHEN 1945 UND 1948

(Resümee)

In dem von der sowjetischen Roten Armee eingenommenen und okkupierten Ungarn war im Zeitabschnitt von 1945 bis 1949 die Rolle aller drei hohen staatlichen Würdenträger (Staatsoberhaupt, Regierungschef und Parlamentspräsident) eigentlich nur eine Formalität gewesen, die keine wahrhafte Bedeutung hatte. Verdächtig ist die Tatsache, dass nicht einmal das Staatswappen offiziell geregelt wurde, obwohl das Gesetz Nr. I. aus dem Jahre 1946 auch „kleine Verfassung" genannt wurde, auf dessen Grundlage die Staatsform des Landes ab dem 1. Februar 1946 die einer Republik war. Der Politiker der Partei der Kleinlandwirte, Zoltán Tildy, war im November 1945 Regierungschef (Ministerpräsident), im Februar 1946 Staatsoberhaupt (Präsident von Ungarn) geworden, hatte jedoch keine wirkliche Macht.

Zu den zum Ziel gesetzten Aufgaben der Tildy-Regierung gehörten die Verbesserung der allgemeinen Versorgung; der Abschluss der Bodenreform; das Auftreten gegen Schwarzhändler und Preistreiber; das Unterbinden der Geldentwertung; die Verbesserung des Gleichgewichts des Staatshaushaltes; die Steigerung der Produktion; die Verstaatlichung von Gruben und Kraftwerken; die Weiterführung des Kampfes gegen die Reaktion (d.h. die Abrechnung mit den Rudimenten des vorangegangenen Regimes) und die Festigung der Sicherheit. In die Zeit des Tildy-Kabinetts fielen so schwierige Fragen wie die Aufnahme Ungarns in die zu unterstützenden Staaten durch die UN-Hilfsorganisation UNRRA (Nothilfe- und Wiederaufbauverwaltung der Vereinten Nationen); der ungarisch-slowakische Bevölkerungsaustausch; die Aussiedlung der Ungarndeutschen; beziehungsweise die gesetzliche Regulierung des Staatsformwechsels. Für Zoltán Tildy als Staatspräsident zählten das Bildungswesen und die Förderung der Bauerngesellschaft zu den Schwerpunktanliegen. Erwähnenswert ist ferner, dass Tildy, der im Übrigen auf außenpolitischem Gebiet eine passive Haltung an den Tag legte, als ungarischer Staatschef für die Verbesserung der Beziehungen zwischen Ungarn und Rumänien eintrat. Während seiner drei Jahre „an der Spitze des Landes" gilt der 25. Februar 1947 als neuralgischster Punkt. Es war der Tag, an dem Béla Kovács, der Generalsekretär der Unab-

hängigen Partei der Kleinlandwirte, nach seiner Kompromittierung von den Sowjets verhaftet und verschleppt wurde. Im Frühjahr 1956 kam er frei, hegte jedoch bis zum Schluss einen Groll gegen Tildy und Ferenc Nagy, weil sie sich nicht energisch für ihn eingesetzt hatten und ihn nicht verteidigen konnten, obwohl sie zu dieser Zeit noch Staats- und Regierungschefs waren.

Über die Person Zoltán Tildy äußerten seine Politikerkollegen und jene, die ihn aus unmittelbarer Nähe kannten, folgende Meinungen: Er war ein wortkarger Mensch verschlossener Natur, der zu Hause nicht viel zu sagen hatte; ein Mensch von äußerst einfacher seelischer Beschaffenheit; ein linker Demokrat; anständig, jedoch mit bescheidenen Fähigkeiten; er war sich völlig darüber im Klaren, dass er „ein Staatsoberhaupt ohne Mittel war. Für Tildy war seine Familie am wichtigsten, seine Gattin übte einen starken Einfluss auf ihn aus. Er legte viel Wert darauf, dass sein Wort geachtet und als Fakt anerkannt wurde. Er hielt das Beispiel Finnlands für befolgungswürdig, genauer gesagt sträubte er sich gegen jede Art von Radikalismus. Er visionierte *die Entfaltung der inneren ungarischen Situation durch Entwicklung*, während er sich auch selbst der entmutigenden Realität der tatsächlichen Lage Ungarns bewusst war. Zu seinem Habitus und seiner Politik hätte eine friedlichere historische Periode gepasst.